



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва курсу	АРХЕОЛОГІЧНЕ ПРАВО
Викладач	ТУПЧІЄНКО Микола Петрович, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи
Контактний тел.	066 62 41 219
E-mail:	tupchy_mp@ukr.net
Обсяг та ознаки дисципліни	Вибіркова дисципліна, змістових модулів – 3. Форма контролю: залік. Загальна кількість кредитів – 4, годин – 120. Формат: очний (offline / face to face) / дистанційний (online). Мова викладання: українська.
Консультації	Консультації проводяться відповідно до Графіку, розміщеному в інформаційному ресурсі moodle.kntu.kr.ua; у режимі відеоконференцій Zoom або Viber
Пререквізити	Потребує базових знань з історії та право

1. Мета і завдання дисципліни

Метою вивчення дисципліни є формування у студентів комплексного розуміння правових основ археологічної діяльності, еволюції археологічного законодавства, сучасних міжнародних та національних норм у сфері охорони археологічної спадщини.

Курс спрямований на опанування юридичних механізмів регулювання досліджень, охорони, збереження та використання археологічних пам'яток, а також на розвиток компетентності щодо етичних стандартів, відповідальності та правового супроводу археологічної практики.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

1. Ознайомити студентів з історією формування археологічного права як спеціальної галузі правового регулювання.
2. Розкрити зміст національного та міжнародного законодавства, що регламентує археологічну діяльність та охорону археологічної спадщини.
3. Дослідити механізми державної політики у сфері культурної спадщини, процедури отримання дозволів, ліцензування та контролю археологічних робіт.
4. Розвинути здатність аналізувати правові колізії, практичні кейси й порушення законодавства у сфері археології.

5. Сформувати у студентів навички роботи з правовими документами, міжнародними конвенціями, нормативно-правовими актами.

6. Сприяти розумінню етичних аспектів археологічної діяльності, принципів реституції, репатріації та відповідального поводження з культурною спадщиною.

2. Результати навчання

У результаті вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти повинні

знати:

- історію становлення археологічного права та ключові етапи його розвитку;
- основні міжнародні документи у сфері охорони культурної спадщини (Конвенції ЮНЕСКО, УНІДРУА тощо);
- сучасне національне законодавство у сфері археології, пам'яткоохоронні процедури та компетенції державних органів;
- механізми правового регулювання археологічних досліджень, дозволів та експертиз;
- принципи відповідального поводження з археологічними знахідками, музейними фондами та археологічними ландшафтами;
- види правопорушень у сфері археології та юридичну відповідальність.

уміти:

- аналізувати правові акти, застосовувати норми археологічного законодавства у практичних ситуаціях;
- визначати правовий статус пам'яток, територій та археологічних предметів;
- готувати документацію, пов'язану з археологічними дослідженнями (дозволи, акти, звіти);
- аргументовано оцінювати правові ризики в археологічних проєктах;
- застосовувати міжнародні стандарти охорони спадщини під час наукової та польової діяльності;
- працювати з кейсами щодо нелегальних розкопок, обігу археологічних предметів, реституції та репатріації.

3. Політика курсу та академічна доброчесність

Очікується, що здобувачі вищої освіти будуть дотримуватися принципів академічної доброчесності, усвідомлювати наслідки її порушення.

При організації освітнього процесу в Центральнотехнічному національному університеті здобувачі вищої освіти, викладачі та адміністрація діють відповідно до: Положення про організацію освітнього процесу в ЦНТУ; Положення про організацію вивчення вибіркового навчальних дисциплін та формування індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти; Кодексу академічної доброчесності ЦНТУ.

4. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Археологічне право як наукова і практична сфера

Предмет і структура археологічного права.

Історія формування правового регулювання археології.

Міждисциплінарний характер дисципліни.

Тема 2. Міжнародно-правові основи охорони археологічної спадщини

Конвенція ЮНЕСКО 1970 р., Конвенція 1972 р., Гранада, Валлетта.

Конвенція УНІДРУА 1995 р.

Міжнародні стандарти реституції та охорони спадщини.

Тема 3. Національне законодавство у сфері археології

Структура пам'яткоохоронного законодавства.

Поняття археологічної спадщини, класифікація пам'яток.

Законодавчі процедури охорони та обліку.

Тема 4. Дозвільна система археологічних досліджень

Ліцензування, дозволи на розкопки та розвідки.

Археологічна експертиза та контроль.

Права і обов'язки археологів у польовій практиці.

Змістовий модуль 2.

Тема 5. Правовий статус археологічних предметів і знахідок

Власність на археологічні об'єкти.

Передача, зберігання та музеєфікація знахідок.

Проблеми приватних колекцій та нелегального ринку.

Тема 6. Правопорушення у сфері археології

Нелегальні розкопки, мародерство, торгівля культурними цінностями.

Види правової відповідальності.

Юридичні кейси і прецеденти.

Тема 7. Реституція та репатріація

Правові механізми повернення культурних цінностей.

Етичний аспект реституції.

Міжнародні дискусії щодо походження колекцій.

Тема 8. Археологічне право в умовах сучасних викликів

Військові конфлікти та охорона археологічних ландшафтів.

Цифровізація та документація пам'яток.

Перспективи розвитку археологічного права.

5. Система оцінювання та вимоги

Види контролю: поточний, підсумковий.

Методи контролю: спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне опитування, письмовий контроль.

Рейтинг студента із засвоєння дисципліни визначається за 100 бальною системою, у тому числі: перший рубіжний контроль – 50 балів, другий рубіжний контроль – 50 балів.

Семестровий залік полягає в оцінці рівня засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу на лекційних, практичних, семінарських або лабораторних заняттях і виконання індивідуальних завдань за стобальною та дворівневою («зараховано», «не зараховано») та шкалою ЄКТС результатів навчання.

6. Рекомендована література

Основна

1. Беляєва А. С., Кириленко О. Б. Охорона археологічної спадщини: організація та практика. Київ: Вид-во Ліра-К, 2018. 123 с.

2. Бруяко І. В., Отрошенко В. В. Археологічна спадщина та її охорона. Одеса: Вид-во ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2010. 210 с.

3. Brodie N., Doole J., Watson P. Stealing History: The Illicit Trade in Cultural Material. York: Council for British Archaeology, 2000. 188 p.

4. Горбик В.О., Бурдоносова Т.І., Гранчак Т. Охорона історичних пам'яток у США, Великобританії і Канаді. *Укр. іст. журн.* 1991. № 10. С. 121-130.

5. Горбул Т. Культурна спадщина в умовах розвитку сучасної цифрової культури. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, 2022. Випуск 43. С. 55-61.

6. Дубініна А. А., Сорокіна С. В., Зельніченко О. І. Митна справа: Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 320 с.

7. Калашнікова О.Л. Основи мистецтвознавчої експертизи та вартісної оцінки культурних цінностей: Підручник. К.: Знання, 2006. 479с.

8. Катаргіна Т. І. Збереження культурної спадщини у Великій Британії, СІЛА, Канаді (історія і сучасність) : монографія. К. : НАН України ; Ін-т історії України, 2003. 186 с.
9. Коваленко О.В. Вітчизняні та зарубіжні підходи до оцінки культурних цінностей. Економічний аналіз: Зб. наук. праць. Видавничополіграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка». Том 17. №1. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. С. 199 - 204.
10. Коваленко О.В. Вітчизняні та зарубіжні підходи до контролю за охороною та збереженням культурних цінностей (спадщини). *Наука й економіка*. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. Тернопіль: ХЕУ, 2015. № 1(37). С. 49 - 55.
11. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» /Кот С.І. (відповідальний редактор), Денисенко Г.Г., Івакін Г.Ю., Катаргіна Т.І., Ковпаненко Н.Г. та ін. К.:Інститут історії України, 2015. 486 с.URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7701-4/978-966-02-7701-4.pdf>
12. Курило Т.В. Правова сторона культурної спадщини України. Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2014. 152 с.
13. Прибега Л. В. Пам'яткознавство: правова охорона культурних надбань : зб. док. Київ : Ін-т культурології Акад. мистец. України, 2009. 415 с.
14. Пилипенко В.П. Захист культурних цінностей в Україні у зв'язку із російською агресією. *Юридичний науковий електронний журнал*. №4. 2025. С.432 – 437. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2025/105.pdf
15. Layton R., Stone P., Thomas J. (eds.). *Destruction and Conservation of Cultural Property*. London: Routledge, 2001. 160 p.
16. Mackenzie S. *Going, Going, Gone: Regulating the Market in Illicit Antiquities*. Leicester: Institute of Art and Law, 2005. 210 p.
17. Forrest C. *International Law and the Protection of Cultural Heritage*. London: Routledge, 2010. 190 p.
18. O'Keefe P. J. *Trade in Antiquities: Reducing Destruction and Theft*. London: Archetype Publications, 2007. 190 p.
19. Renfrew C. *Loot, Legitimacy and Ownership: The Ethical Crisis in Archaeology*. London: Duckworth, 2000. 310 p.
20. Толочко П. П. Проблеми охорони археологічних пам'яток в Україні. Київ: Ін-т археології НАН України, 2005. 220 с.

Нормативно-правові акти.

1. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1626-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text>
2. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000р. № 1805-III. Редакція від 31.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. (Зокрема: ст. 193 «Привласнення знайденого скарбу...», ст. 201 «Контрабанда», ст. 298 «Знищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури» тощо.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Порядку видачі дозволів на проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних робіт на території пам'ятки, у зонах охорони, в охоронюваній археологічній території, у зонах охорони, в історичних ареалах населених місць, а також досліджень решток життєдіяльності людини, що містяться під землею поверхнею, під водою на території України: Помстанова КМУ від 13 березня 2002р. №316. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-2002-%D0%BF#Text>
5. Інструкція з обліку, експертизи, зберігання, реставрації, використання та переміщення музейних предметів, музейних колекцій та музейних фондів: затв. Наказом Міністерства культури України від 21 лип. 2017 р. № 580 // *Офіційний вісник України*. 2017. № 68. Ст. 2048.

6. Про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту: Гаазька конвенція від 14.05.1954р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_722#Text
7. Про культуру: Закон України від 14.12.2010р. № 2778. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17/ed20101214#Text>
- Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995р. № 249/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 4.12.1993р. № 3814-XII/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>
9. Про Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним: постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.1998р. № 1340. (Редакція від 05.09.2025) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1340-98-%D0%BF#Text>
10. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001р. № 2658-III. Редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>

Інформаційні ресурси

1. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
2. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/libukr.html> – каталог національних бібліотек та інформаційних центрів України
3. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/libweb.html> – каталог національних бібліотек країн світу
4. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/books.html> – каталог електронних бібліотек України
5. <http://www.friends-forum.com/forum/printthread.php?t=5838&pp=30> – енциклопедії та словники
6. <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/> – електронні наукові видання НБУ ім.В.І.Вернадського.
7. <https://zakon.rada.gov.ua/> - Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України.